

УДК 351.72

З. В. Гбуф,
к. н. держ. упр., докторант,
Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ, Україна

МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Z. Hbur,
PhD (public administration science), doctoral student,
National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

METHODS AND PRINCIPLES OF PUBLIC ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT

У статті охарактеризовано методи та принципи державного управління економічною безпекою. Виявлено основні діючі принципи забезпечення економічної безпеки України. Встановлено, що в структуру методів державного управління у сфері економічної безпеки входять: засоби, способи і прийоми. Подано структуру методів державного управління у сфері економічної безпеки та розподілено її на складові елементи. Запропоновано класифікацію чинників економічної безпеки. Наведено комплекс показників, які дозволять здійснювати моніторинг та аудит під час реалізації державної політики управління економічною безпекою. З'ясовано, що державне управління економічною безпекою повинне відбуватися на основі чітко вибудованої стратегії управління, яке повинне відбуватися на основі таких принципів: об'єктивності, цілепокладання, результативності, ефективності, пріоритетності, компетентності, комплексності, спадкоємності, альтернативності, прозорості та ситуаційності.

The article describes the methods and principles of state management of economic security. The basic principles of ensuring economic security of Ukraine are revealed. It is established that the structure of methods of public administration in the field of economic security includes: means, methods and techniques. The structure of methods of public administration in the field of economic security is presented and is divided into constituent elements. The proposed classification of factors of economic security. The set of indicators that will allow monitoring and auditing during the implementation of the state policy on economic security management is given. It has been determined that public administration of economic security should take place on the basis of a clearly structured management strategy, which should take place on the basis of the following principles: objectivity, goal – setting, efficiency, effectiveness, priority, competence, complexity, continuity, alternative, transparency and situational.

Ключові слова: державне управління, економічна безпека, загальнодержавний рівень, методи управління, принципи управління, регіональний рівень.

Key words: public administration, economic security, national level, management methods, management principles, regional level.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасне прискорення глобальних економічних процесів, безперервна інтеграція України в світове співтовариство і господарські відносини, а також поглиблення ринкових відносин у внутрішній і зовнішній економі-

ках і, найголовніше криміналізація суспільства — спричиняють виникнення різних загроз, зокрема економічних. Ми сьогодні перебуваємо в тісній залежності від іноземних інвесторів і валют, економіка України базована на сировинному секторі та надто дешевій, проте високо кваліфікованій робочій силі. Саме тому на сьогодні виникла першочергова необхідність протекціонізму національних інтересів і задіявання всього потен-

ціалу народного господарства, іншими словами реалізації позицій економічної безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питанням методів та принципів державного управління економічною безпекою займалися такі провідні науковці, як Бурик З.М. [1], Бухвальд Е. [2], Малишко В.М. [3], Приходько В.П. [5], Проскура В.Ф. [6], Шайдоров О.І. [7] та інші. Проте в сучасних реаліях застосування принципів та методів державного управління національною безпекою набуває особливої актуальності, що і стало предметом нашого наукового дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Головною метою статті є охарактеризувати методи та принципи державного управління економічною безпекою.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Економічна безпека держави є складною і багатопланою конструкцією. Будучи частиною системи національної безпеки, вона водночас складає основу для формування всіх елементів, що входять до її структури: військового, технологічного, продовольчого, екологічного тощо. Досвід показує, що тільки надійна, ефективна система за забезпечення економічної безпеки може служити гарантом суверенітету і незалежності країни, її стабільного і стійкого соціально — економічного розвитку. Основною зброєю у боротьбі з негативними зовнішніми впливами на Україну в умовах глобалізації є економічні методи. Не секрет, що на сучасному етапі розвитку української економіки не достатньо конкурентоспроможними є більшість галузей народного господарства, не достатньо використовується науково — технічний потенціал, а відтак спостерігається залежність від техніки і технологій розвинених країн світу. До того ж, необхідно відмітити, що Україна залежить від політики міжнародних організацій — МВФ, МБРР, ЄБРР, які є фінансовими структурами розвинених країн [6].

Прагнення до реалізації ефективного регулювання економічних процесів в Україні та забезпечення економічної безпеки зумовлюють здійснення послідовної, чітко структурованої діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування, визначають високу потребу вдосконалення та практичного впровадження механізму регулювання та управління економічної безпеки, який надав би логічне та цілісне уявлення про кожний елемент системи регулювання та управління, комплекс форм, методів і засобів впливу на економічні процеси з метою забезпечення безпеки [5].

До основних принципів забезпечення економічної безпеки України можна віднести [3]:

- верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки;
- додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;
- взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;
- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;
- пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;
- інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

Слід зазначити, що державне управління економічною безпекою відбувається на двох рівнях, а саме загальнодержавному та регіональному.

Під економічною безпекою держави розуміється комплекс економічних, геополітичних, екологічних, правових та інших умов, що забезпечують передумови для виживання в умовах кризи і майбутнього розвитку; захист життєво важливих інтересів країни щодо її ресурсного потенціалу, збалансованості і динаміки розвитку та зростання; створення внутрішнього імунітету і зовнішньої захищеності від дестабілізуючих дій; конкурентоспроможність країни на світових ринках і стійкість її фінансового стану; гідні умови життя і сталий розвиток людини. Під економічною безпекою регіону розуміється сукупність умов і факторів, що характеризують стан економіки, стабільність, стійкість і поступальність її розвитку, міру її незалежності та інтеграції з економікою країни в цілому, що дає можливість: проводити власну економічну політику в рамках держави; адекватно реагувати на різкі геополітичні зміни в державі; здійснювати (чи, принаймні, розпочати) значні економічні реформи, не чекаючи допомоги від держави при виникненні невідкладних соціально-небезпечних ситуацій на самій території, пов'язаних з локальними економічним лихом або економічними прорахунками (помилками) на рівні держави; на договірній основі надавати допомогу суміжним регіонам, де існуюча незбалансована економічна ситуація може негативно відобразитися на економічних інтересах самого регіону; стабільно підтримувати відповідність діючих на території економічних нормативів, загальноприйнятих у світовій практиці (або директивно затверджених для конкретного регіону на конкретний період часу), що дозволяє зберегти (чи відновити) гідний рівень життя населення [6].

До структури методів державного управління у сфері економічної безпеки входять: засоби, способи і прийоми.

Способи державного управління у сфері економічної безпеки — це дії, які дають можливість досягти певних результатів у забезпеченні економічної безпеки. Засоби державного управління у сфері економічної безпеки — це інструменти, за допомогою яких здійснюється вплив у державному управлінні у сфері економічної безпеки. Прийоми державного управління у сфері економічної безпеки — складові елементи форм реалізації

методів управління у сфері економічної безпеки, які застосовуються у конкретній ситуації.

Структуру методів державного управління у сфері економічної безпеки можна розподілити на такі складові елементи [1]:

- згідно зі стилем управління — демократичні та диктаторські;
- з позицій закону — правові та не правові;
- з позицій впливу суб'єкта на об'єкт — прямого впливу та непрямого впливу; підготовки та прийняття рішень, планування, організації, контролю, підтримки управлінської діяльності;
- за масштабом застосування — загальносистемні (планування, організації, контролю, стимулювання) та локальні (психологічні, опитування та інтерв'ювання);
- з точки зору організації управління — субординації та координації (одноосібний, колегіальний, колективний, комбінований, регламентарний метод прийняття управлінських рішень);
- з позицій науковості — пізнання (пізнавально-програмуючі) та впливу (організаційно-регулюючі);
- з позицій мотивації управлінської діяльності — заохочення, переконання та примусу;
- з позицій комплексності — загальні (нормативно — правові, адміністративні, соціально — психологічні та економічні) та спеціальні — стратегічне планування та цільове програмування, бюджетування, інформування;
- за функціональним призначенням — нормативно — правові, адміністративні (організаційно-розпорядчі), економічні та соціально-психологічні або пропагандистські.

Формування довгострокової стратегії економічної безпеки також передбачає формулювання основних загроз економічної безпеки також передбачає формулювання основних загроз економічної безпеки. При цьому під загрозою економічній безпеці розуміють сформовані в суспільстві економічні й інші умови, здатні прямо або опосередковано впливати на економічну безпеку суб'єкта господарювання (галузі економіки, економічної теорії, національної економіки загалом) у теперішньому або найближчому майбутньому. Загрозами економічній безпеці України слід вважати явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи [3].

Класифікація чинників економічної безпеки така:

- згідно зі сферою дії — зовнішні та внутрішні;
- згідно з характеристикою суб'єкта — мотиви та можливості (мотивація може стати джерелом конфліктів);
- згідно з ресурсною невідповідністю — дефіцит ресурсів та надлишок ресурсів;
- згідно зі стабільністю існування — стратегічні і тактичні;
- згідно з рівнем поширення — одиничні та масові;
- згідно з масштабами дії — національні та міжнародні;
- згідно з елементами економічної системи — учасники економічних відносин, економічні методи, економічні важелі, економічні норми, економічні інструменти;

— згідно з відображеннями форм конфліктів у чинному законодавстві — відображені та не відображені у законодавстві, а також критичні та некритичні;

— згідно із зв'язком з іншими факторами — автономні, комбіновані та синергетичні.

При здійсненні державного управління економічною безпекою повинен застосовуватися комплекс показників, які дозволять здійснювати моніторинг та аудит під час реалізації державної політики управління економічною безпекою.

Важливо підкреслити, що найвища міра безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників знаходиться в межах допустимих меж своїх порогових значень, а порогові значення одного показника досягаються не в збиток іншим. Наприклад, зниження темпу інфляції до граничного рівня не повинне призводити до підвищення рівня безробіття понад допустиму межу або зниження дефіциту бюджету до порогового значення — до повного заморожування капіталовкладень і спаду виробництва і т. ін. Таким чином, за межами значень порогових показників національна економіка втрачає здатність до динамічного саморозвитку, конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках стає об'єктом експансії національних і транснаціональних монополій, роз'їдається виразками корупції, криміналу, страждає від внутрішнього і зовнішнього розграбування національного багатства [7].

Основними національними інтересами економічної безпеки є [7]:

- здатність економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення без критичної залежності від імпорту;
- прийнятний рівень життя населення, що забезпечує соціально-політичну стабільність;
- стійкість фінансової системи;
- збереження єдиного економічного простору, що унеможливорює розвиток сепаратистських тенденцій;
- створення економічних і правових умов, що не допускають криміналізації суспільства;
- забезпечення необхідного державного регулювання економічних процесів, здатного гарантувати нормальне функціонування ринкової економіки як в звичайних, так і в екстремальних умовах.

Е. Олейников детально розглядав питання систематизації показників економічної безпеки. Як основні ознаки класифікації показників економічної безпеки він пропонує [4]:

- рівень об'єкта економічної безпеки;
- міра значущості показників;
- період дії загроз і їх прогнозування;
- напрям дії на економіку;
- склад загроз, характер і масштаб вірогідного збитку від дії.

За вказаними вище ознаками класифікація показників економічної безпеки набуває такого вигляду [4]:

- за рівнем об'єкта економічної безпеки:
 - макроекономічний рівень — економіка країни в цілому;
 - мезорівень (регіональний або галузевий) — економіка регіонів держави і галузей;
 - мікроекономічний рівень — економіка агентів ринку: фірм, підприємств, установ, банків і т. ін.;

— рівень сім'ї і особистості — економічна безпека кожного громадянина країни;

— за мірою значущості показників;

— загальні макроекономічні показники (рівень і якість життя, рівень інфляції, рівень безробіття, економічне зростання, темп зростання промислового виробництва, індекс споживчих цін, дефіцит бюджету, державний борг і т. д.);

— базові макроекономічні показники (структура власності, динаміка роздержавлення і приватизації державних і муніципальних підприємств, монополізація і демонополізація, розвиток ринкових структур і т. д.);

— часткові економічні показники (темп зростання промислового виробництва і частка його складових у ВВП, структура ВВП, валові й чисті інвестиції, роздрібний товарообіг, загальна сума неплатежів, співвідношення зростання прибутків, рівень зайнятості населення, показники криміналізації економіки і т. д.).

— за періодом дії загроз і їх прогнозування — короткострокові і довгострокові;

— за напрямом дії на економіку — внутрішній і зовнішній;

— вся сукупність показників поділяється на кількісні і якісні.

Серед показників економічної безпеки можна виокремити такі [2]:

— економічного зростання (динаміка і структура національної виробництва і доходу, показники обсягів і темпів промислової виробництва, галузева структура господарства і динаміка окремих галузей капіталовкладення та ін.);

— які характеризують природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний потенціал країни;

— які характеризують динамічність і адаптивність господарського механізму, а також його залежність від зовнішніх чинників (рівень інфляції, дефіцит консолідованого бюджету, дію зовнішньоекономічних чинників, стабільність національної валюти, внутрішню і зовнішню заборгованість);

— якості життя (ВВП на душу населення, рівень диференціації прибутків, забезпеченість основних груп населення матеріальними благами і послугами, працездатність населення, стан довкілля і т. д.).

Порогові рівні зниження безпеки можна охарактеризувати системою показників загальногосподарського і соціально-економічного значення, що відбивають [2]:

— гранично допустимий рівень зниження економічної активності, обсягів виробництва, інвестування і фінансування, за межами якого неможливий самостійний економічний розвиток країни на технічно сучасному, конкурентоспроможному базисі, збереження демократичних основ суспільного ладу, підтримання оборонного, науково-технічного, інноваційного, інвестиційного і освітньо-кваліфікаційного потенціалу;

— гранично допустиме зниження рівня і якості життя основної маси населення, за межами якого виникає небезпека неконтрольованих соціальних, трудових, міжнародних та інших конфліктів; створюється загроза втрати найбільш продуктивної частини національного "людського капіталу" і нації як органічної частини цивілізованої спільності;

— гранично допустимий рівень зниження витрат на підтримання і відтворення природно-екологічного по-

тенціалу, за межами якого виникає небезпека безповоротного руйнування елементів природного середовища, втрати життєво важливих ресурсних джерел економічного зростання, а також значних територій проживання, розміщення виробництва і рекреації, завдання непоправного збитку здоров'ю нинішнього і майбутнього поколінь та ін.

Державне управління економічною безпекою повинне відбуватися на основі чітко вибудованої стратегії управління.

При цьому варто зазначити, що стратегія управління економічною безпекою в Україні повинне відбуватися на основі наступних принципів:

— об'єктивності, що передбачає врахування попереднього досвіду та інформації, що зібрана в ході розробки стратегії управління економічною безпекою;

— цілепокладання, яке передбачає чітке формування конкретних стратегічних цілей та мети досягнення стратегії;

— результативності, що передбачає спрямування повної сукупності заходів, що були внесені до стратегії на отримання кінцевого результату, а саме досягнення поставлених у стратегії цілей;

— ефективності, що передбачає визначення ефективності реалізації програми шляхом співвідношення витрат на її реалізацію та отриманих після її реалізації результатів поліпшення стану економічної безпеки держави;

— пріоритетності, що передбачає включення до числа основних напрямів стратегії найбільш важливих завдань, реалізація яких дозволить досягти гармонійного розвитку держави;

— компетентності, що означає залучення до процесу стратегічного управління економічною безпекою широкого кола експертів, що володіють знаннями у сфері соціально-економічного розвитку;

— комплексності, що передбачає створення інноваційної економічної структури, що базується на постулатах соціального консенсусу;

— спадкоємності, що передбачає залучення до процесу розробки та реалізації стратегії управління економічною безпекою представників усіх зацікавлених сторін з метою забезпечення спадковості щодо реалізації розробленої стратегії;

— альтернативності, що передбачає розробку паралельних альтернативних планів реалізації стратегії;

— прозорості, що передбачає відкритість та прозорість дій всіх суб'єктів під час реалізації стратегії, широке висвітлення їх діяльності у ЗМІ, залучення стейкхолдерів;

— ситуаційності, що передбачає виявлення, оцінку, врахування впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, а також сценаріїв дій, у результаті виникнення можливих варіантів розвитку залежно від їх комбінації.

Отже, застосування вищеповисаних методів і принципів дозволить посилити економічну безпеку в Україні.

ВИСНОВКИ З ЦЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Дослідження показало, що до структури методів державного управління у сфері економічної безпеки входять: засоби, способи і прийоми. Методи державного управ-

ління у сфері економічної безпеки є демократичні та диктаторські; правові та не правові; прямого впливу та непрямого впливу; підготовки та прийняття рішень, планування, організації, контролю, підтримки управлінської діяльності; загальносистемні (планування, організації, контролю, стимулювання) та локальні (психологічні, опитування та інтерв'ювання); субординації та координації (одноосібний, колегіальний, колективний, комбінований, регламентарний метод прийняття управлінських рішень); пізнання (пізнавально-програмуєчі) та впливу (організаційно-регулюєчі); заохочення, переконання та примусу; загальні (нормативно-правові, адміністративні, соціально-психологічні та економічні) та спеціальні-стратегічне планування та цільове програмування, бюджетування, інформування; нормативно-правові, адміністративні (організаційно-розпорядчі), економічні та соціально-психологічні або пропагандистські. Державне управління економічною безпекою повинне відбуватися на основі чітко вибудованої стратегії управління. При цьому варто зазначити, що стратегія управління економічною безпекою в Україні повинне відбуватися на основі таких принципів: об'єктивності, цілепокладання, результативності, ефективності, пріоритетності, компетентності, комплексності, спадкоємності, альтернативності, прозорості та ситуаційності.

Література:

1. Бурик З.М. Система методів державного регулювання сталого розвитку в Україні / З.М. Бурик // Актуальні проблеми державного управління. — 2016. — № 1. — С. 37—44.
2. Бухвальд Е. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели [Текст] / Е. Бухвальд, Н. Головацкая, С. Лазуренко // Вопросы экономики. — 1994. — № 12. — С. 18—22.
3. Малишко В.М. Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України / В.М. Малишко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. — 2015. — № 4. — С. 129—133.
4. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) [Текст] / Под ред. Е.А. Олейникова. — М.: Бизнес школа, 1997. — 288 с.
5. Приходько В.П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою / В.П. Приходько // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 15. — С. 6—8. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_15_3
6. Проскура В.Ф. Формування засад забезпечення економічної безпеки на рівні держави, регіону, підприємства / В.Ф. Проскура, С.А. Жуков // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. економічна. — 2011. — Вип. 2. — С. 299—307.
7. Шайдоров О.І. Економічна безпека в системі національної безпеки / О.І. Шайдоров // Університетські наукові записки. — 2011. — № 4. — С. 395—400.

References:

1. Burik, Z. M. (2016), "System of methods of state regulation of sustainable development in Ukraine", Actual problems of public administration, vol. 1, pp. 37—44.
2. Buchvald, E. Golovatskaya, N. and Lazurenko, S. (1994), "Macroeconomic Aspects of Economic Security:

Factors, Criteria and Indicators", Issues of Economics, vol.12, pp. 18—22.

3. Malyshko, V.M. (2015), "Current problems of economic security in the system of national security of Ukraine", Yurydychnyj visnyk. Povitriane i kosmichne pravo, vol. 4, pp. 129—133.

4. Oleynikova, E. A. (1997), Osnovy ekonomycheskoj bezopasnosti (Hosudarstvo, rehyon, predpriyatye, lichnost') [Fundamentals of economic security (State, region, enterprise, personality)], Business School, Moscow, Russia.

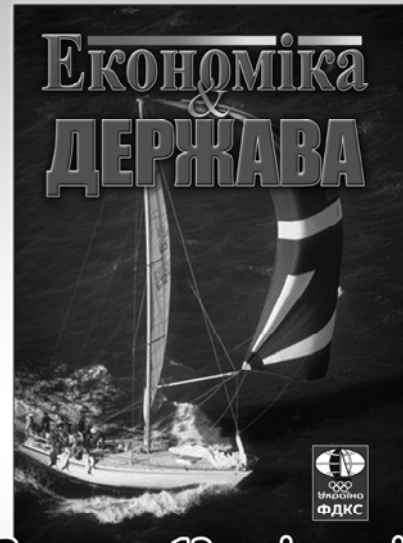
5. Pryhodko, V.P. (2013), "Mechanism of state regulation and management of economic security", Investments: practice and experience, vol.15, pp. 6—8.

6. Proskura, V.F. and Zhukov, S.A. (2011), "Formation of the principles of providing economic security at the level of the state, region, enterprise", Scientific herald of Lviv State University of Internal Affairs. series economical, vol. 2, pp. 299—307.

7. Shajdorov, O.I. (2011), "Economic security in the national security system", Universytets'ki naukovi zapysky, vol. 4, pp. 395—400.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2017 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73